

FÖRFATTNINGSÖVERSÄTTNINGENS SÄRDRAG OCH UTMANINGAR

Abstract

What makes legal translation special in comparison to other forms of translation? This question is highly relevant both to the legal translator and for translation theory as such. This paper discusses legal translation and its characteristics, especially the characteristics of the translation of laws as authentic legal texts. Legal translation is a highly specialized form of translation. Some researchers have claimed that legal translation should be seen as a category of its own in translation studies, and some overviews of the research field of translation studies do discuss legal translation as a separate category. Some of the reasons mentioned by these scholars and which are discussed in this paper are the concept of legal equivalence, the demand of same effect of source and target text, the institutional translation process for legal translation and different target readers of the text. These combined create a very complex set of norms, which require the legal translator not only to have a very good knowledge of the legal genre and its institutional production setting, but also involves e.g. risk-analysis when choosing how and for whom to translate. The paper is given a Finnish-Swedish framework. Examples from empirical studies on the Swedish legal language in Finland and the translation of the laws of Finland from Finnish into Swedish highlight and confirm the theoretical discussions and conclusions in the article. In Finland all government proposals are presented to the Government in both national languages, Finnish and Swedish. In practice however, almost all laws in present-day Finland are drafted in Finnish and translated into Swedish.

1. Inledning¹

I den här artikeln diskuteras några av de särdrag som karaktäriserar en mycket specialiserad form av översättning, nämligen översättningen av lagar och andra författningar. Juridisk översättning – inbegripen författningsöversättning – har beskrivits som den ultimata lingvistiska utmaningen för översättaren (Harvey 2002), bland annat för att den ställer krav på en terminologisk precision motsvarande den vid teknisk översättning (jfr Gémar 1995a:9, Pelage 2000:127). Dessutom måste översättaren vara källtexten ytterst trogen inte bara vad gäller innehåll, utan även med avseende

¹ Artikeln baserar sig på ett inledande föredrag om författningsöversättning vid Föreningen för nordisk filologis höstsymposium i Helsingfors 2013. Symposiet vände sig till praktiserande översättare och jurister samt till studenter inom översättning, språk och juridik.

på etablerad språklig form, behärska den juridiska genren och kunna göra en korrekt juridisk tolkning av källtexten så att denna överförs i översättningen (se närmare t.ex. Harvey 2002 och Bhatia 2004). Ur ett nordiskt perspektiv ställs vidare krav på ett begripligt och klart språk i lagar och andra författningar.

Översättarens roll vid översättning av autentiska juridiska texter har liknats vid den av en medförfattare både av översättningsforskare och professionella inom författningsöversättning. Williams & Chesterman (2002:13) använder begreppet ”co-drafter” för att beskriva författningsöversättarens roll, medan Katarina Petrell, chef för statsrådets translatorsbyrå i Finland, säger att man aktivt gått in för att i större utsträckning tala om lagöversättning som *lagberedning*, alternativt som en del av lagberedningen (Petrell 2013b).

En del översikter av översättningen som forskningsfält menar att juridisk översättning just på grund av sina särdrag bör tas upp som ett eget forskningsområde inom översättningsvetenskapen² (Williams & Chesterman 2002, Garzone 2000:395, Šarčević 2000, Gémar 1995b:143–154).

Avsikten med denna artikel är att utifrån ett finländskt perspektiv närmare diskutera några av författningsöversättningens särdrag och vad det är som gör författningsöversättning till en så specialiserad form av översättning att den kan förtjäna att tas upp som en egen kategori inom översättningsforskningen.

Översättningen av lagar och andra författningar har en lång tradition i det officiellt tvåspråkiga Finland och de särdrag som forskningen visat att utmärker författningsöversättning kan direkt relateras till den praktiska författningsöversättningen i Finland. I Finland ska alla lagpropositioner läggas fram för behandling i riksdagen på båda nationalspråken, finska och svenska. Lagarna publiceras likaså parallellt på finska och svenska och båda språkversionerna är i juridiskt avseende fullständigt likvärdiga. I praktiken är ändå den svenska versionen i dag i de flesta fall en översättning från finska.

I ett officiellt tvåspråkigt land som Finland utgör författningsöversättning fundamentet för en fungerande tvåspråkighet. Enligt Finlands språklag har var och en rätt att använda sitt eget språk, finska eller svenska, hos domstolar och andra myndigheter (Språklag, FörfS 423/2003). Den finländska medborgaren ska även ges möjligheten att läsa landets lagar på sitt eget språk, oberoende av om modersmålet är finska eller svenska. För finländska tjänstemän, jurister och domare är en tillgång till landets lagstiftning på både

² Williams & Chesterman (2002:13) skriver: ”Legal translation has evolved into a sub-field in its own right, specializing on the translation problems and norms of this text.”

finska och svenska avgörande för att de i sin yrkesverksamhet ska kunna garantera alla medborgare en jämlik behandling i juridiska ärenden.

På svenska har det skrivits förhållandevis lite om författningsöversättning. Detta är lätt förvånande med tanke på att Finland har en mer än hundra år lång tradition av författningsöversättning mellan finska och svenska. För Sverige innebar inträdet i Europeiska unionen att författningsöversättning blev en del även av svensk lagstiftning. De svenska studier som gjorts om författningsöversättning gäller därför till största del just översättning av EU-lagstiftning till svenska.

De av författningsöversättningens särdrag som här diskuteras närmare är författningsöversättningens institutionella förankring och tillkomstprocess, översättningens olika mottagare och kravet på att översättningen överför källtextens juridiska effekt och handlingskraft, eller performativitet. Dessa särdrag ingår i det normkomplex som styr och påverkar författningsöversättningen, ett normkomplex som författningsöversättaren förväntas navigera mellan. De är även samtliga drag som tidigare studier konstaterar är utmärkande och även till vissa delar unika för just författningsöversättning.

En större förståelse för författningsöversättningens särdrag är inte endast av intresse för översättningsteorin, utan även för den praktiserande översättaren som i det praktiska översättningsarbetet ska hitta rätt och välja rätt bland de alternativ som ges och bland de krav som ställs.

Den här artikeln kan dels läsas som ett inlägg till diskussionen kring vad som gör inte bara den juridiska översättningen, utan framför allt författningsöversättningen, speciell i förhållande till annan översättning ur ett teoretiskt perspektiv, dels kan artikeln läsas som en introduktion till vad författningsöversättning i praktiken är utifrån en finländsk synvinkel på översättning av författningar från finska till svenska i Finland

Materialet som ligger till grund för denna artikel är dels tidigare empiriska studier jag gjort om författningsöversättning och svenskt juridiskt språkbruk i Finland (Nordman 2009, 2014a och 2014b), dels ger jag en översikt av mer teoretiskt orienterade studier inom framför allt översättningsforskning och textforskning om författningsöversättning, juridisk översättning och juridiskt språkbruk. Dessutom stöder jag mig på och hänvisar till diskussioner och e-postkommunikation jag har haft med professionella inom författningsöversättning till svenska i Finland vid institutionerna statsrådets translatorsbyrå, justitieministeriet och svenska byrån vid riksdagen (Gustafsson 2012, Malmsten 2012, Petrell 2012 och 2013b, Mattsson och Raunio 2014).

Artikeln har följande disposition: i kapitel 2 diskuteras inledningsvis författningstexter i relation till andra juridiska texter och författningstexten som genre. Kapitel 3 diskuterar och problematiserar de av författningsöver-

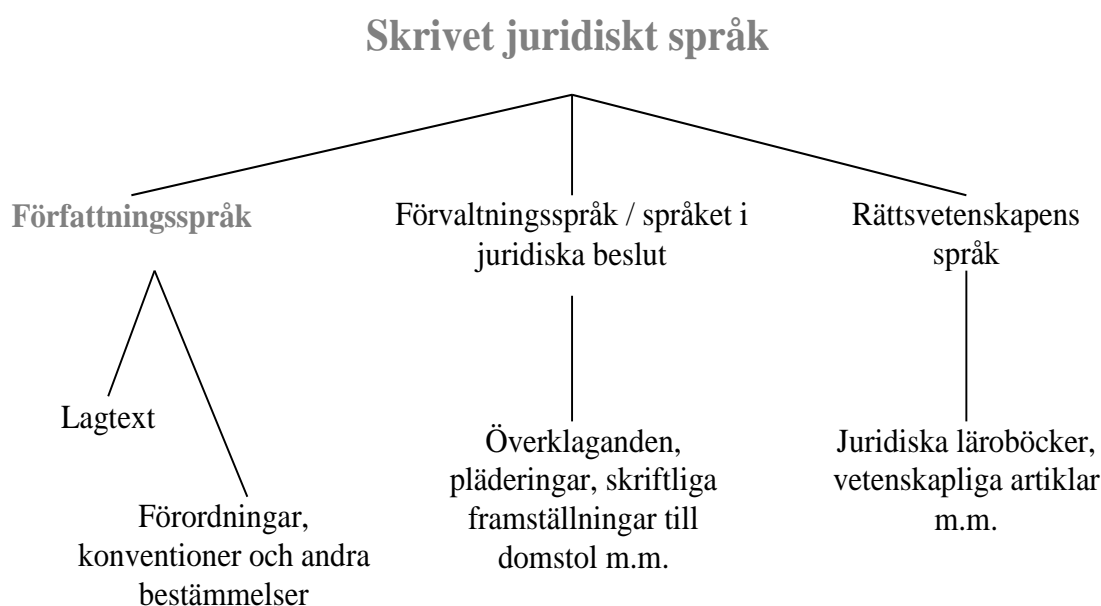
sättningens särdrag som betonas i denna artikel: avsnitt 3.1 författningsöversättningens institutionella förankring och tillkomstprocess, avsnitt 3.2 det juridiska språkets performativitet och författningsöversättningens krav på samma juridiska effekt i käll- och måltext och avsnitt 3.3 författningstextens (och därmed författningsöversättningens) olika mottagare. Avsnitt 3.4 avslutar kapitel 3 med en diskussion kring den normkomplexitet som styr och påverkar författningsöversättningen utifrån ett finlandssvenskt perspektiv. Kapitel 4 sammanfattar artikeln. Artikeln ges en finlandssvensk ram. De teoretiska diskussionerna i artikeln speglas mot översättningen av författningar från finska till svenska och illustreras genom exempel från studier av författningsöversättning i Finland.

2. Juridiska texter och författningstexter

Juridiska texter och juridiska översättningar omfattar ett brett spektrum av texter. Texterna befinner sig på olika nivåer i den juridiska normhierarkin, har olika ändamål och olika grad av preskriptivitet.

2.1 Olika juridiska texter

En möjlig indelning av juridiska texter är den i (1) författningstexter, (2) förvaltningstexter och (3) rättsvetenskapliga texter (figur 1, jämför även med Nordman 2009:54). Författningstexterna omfattar lagar och andra författningar, så som förordningar, konventioner och bestämmelser. Förvaltningstexter är bland annat juridiska beslut av olika slag, skriftliga framställningar till domstol, domstolsutlåtanden och överklaganden. De rättsvetenskapliga texterna är som namnet säger vetenskapliga texter om juridik. Hit hör lärobokstexter i juridik och vetenskaplig juridisk litteratur.



Figur 1. Skrivet juridiskt språk och juridiska texter (Nordman 2009:54).

Lagar och andra författningar placerar sig högst i den juridiska normhierarkin. Det är de texterna som väger tyngst, som innehar den starkaste auktoritativa ställningen bland juridikens texter och det är också de som innehar högst grad av performativitet. Det som bestäms i lag går före det som bestäms annanstans. Här följs den juridiska principen *lex superior derogat legi inferiori*, vilket innebär att en bestämmelse på högre hierarkisk nivå går före en bestämmelse på lägre hierarkisk nivå inom lagstiftning. Bland annat på grund av sin hierarkiska position bland juridiska texter anses författningstexter vara de mest krävande juridiska texterna att översätta.

Juridiska texter har även något förenklat delats in i preskriptiva versus deskriptiva texter, det vill säga sådana texter som är bestämmande i förhållande till beskrivande texter (Kelsen 1991:149–155, Šarčević 2000:11). Vidare har juridiska texter delats in i primärt preskriptiva texter, primärt deskriptiva texter med vissa preskriptiva drag och rent deskriptiva texter (Šarčević 2000:11). Denna indelning följer indelningen i olika texttyper ovan. Till de primärt preskriptiva texterna hör lagar och andra författningar. Författningstexter är normativa, reglerande texter som anger och föreskriver hur medborgare och juridiska personer ska, får eller inte får handla i olika situationer. Om bestämmelserna inte följs leder det till sanktioner. Författningstexter är konkreta juridiska instrument som används vid rättsutövning och rättskipning.

Juridiska texter inom förvaltning är deskriptiva texter som kan ha vissa preskriptiva drag, så som beslut av olika slag, yrkanden, överklaganden eller

framställningar till domstol (jfr Šarčević 2000:11). Vetenskapliga juridiska texter som representerar det juridiska vetenskapliga språket är till sin natur vanligen det Šarčević kallar rent deskriptiva. De beskriver och förklarar, men är inte handlingsreglerande till sin form.

2.2 Författningstext som genre

Lagar och andra författningar hör till de språkligt mest bundna och i textuellt avseende mest formaliserade juridiska texterna³. Av författningsöversättaren kräver detta en stark genrekompetens (jfr Bhatia 2004:142–145 om *generic competence*). Enligt Ledin (2001:12)⁴ är det typiska för en genre ”att den är knuten till en viss situation som bildar utgångspunkten eller ramen för dess användning. Genre är också ett normativt begrepp i så måtto den pekar på ett mönster för hur texter inom ett [sic!] viss verksamhet ska utformas och tillhandahåller regler för deras bedömning”. Överfört på författningsöversättning finns det explicita normer och mönster för hur lagtext och andra författningar ska utformas, normativa mönster som tillhandahåller regler för deras bedömning.

Berge (1990) beskriver genre som bestående av en uppsättning textnormer (se även Ledin 2001:12–13). Han gör en skillnad mellan grammatiska normer och textnormer. De grammatiska normerna konstituerar enligt Berge (1990:52) det vi kallar språk (skriftspråk och dialekter), medan textnormerna styr de förväntningar som finns på olika texter, förväntningar på hur texter ska utformas och hur de ska användas. Även översättningsforskningen tar fasta på betydelsen av läsarens förväntningar för översättningsnormer. Chesterman (2000:64–67) talar här om *expectancy norms*.

Textnormer, och översättningsnormer, har därmed betydelse för texters form och funktion. Textnormerna ger oss förklaringar till vad som kan anses vara en text och hur en text kan vara mer eller mindre väl utformad inom en viss genre. Med hjälp av de rådande textnormerna kan en text bedömas vara mer eller mindre lämpligt utformad med beaktande av den genre den tillhör och inom den gemenskap den skapas. I fråga om översättning av författningstexter är den gemenskapen den egna eller flera institutioner och den egna arbetsgruppen. De rådande textnormerna inom den institutionella

³ Redan lagtexters uppbyggnad i olika delar eller deltexter bildar ett fastslaget genreschema, som för Finlands del omfattar delarna numrering, titelrubrik, utfärdandebestämmelser, ingress, lagtext, ikraftträdandebestämmelse, avslutning och underskrifter (se närmare Landqvist 2000:89–90).

⁴ Jag följer här Ledins (2001:12, med hänvisning till Hellspong & Ledin 1997) genredefinition. För en mer omfattande diskussion om genre se även Solin (2009) och referenser i den.

gemenskapen är vanligen starkt konventionaliserade inom gruppen (jfr Nordman 2009, Koskinen 2008).

Liksom vid andra normbrott, riskerar den som bryter mot de rådande textnormerna eller översättningsnormerna sociala sanktioner. För en översättare kan ett brott mot rådande textnormer innebära att översättaren inte tilldelas motsvarande texter för översättning längre, förlorar en uppdragsgivare eller får sämre betalt för det utförda arbetet. För en författningsöversättare anställd vid en statlig institution kan ett normbrott innebära negativ respons av chefen eller den som granskar översättningen. Återkommande normbrott kan i förlängningen innebära ett steg från den institutionella och professionella gemenskapen, så som den är formulerad genom institutionens skrivkultur uttryckt genom konventioner eller nedskrivna skrivanvisningar.

3. Några av författningsöversättningens särdrag

I detta kapitel diskuteras de av författningsöversättningens särdrag närmare som fokuseras i denna artikel: författningsöversättningens institutionella förankring, dess krav på att överföra källtextens juridiska effekt till måltexten och de mångfacetterade mottagare författningstext och författningsöversättning ska möta. Inledningsvis behandlas författningsöversättning som institutionell översättning.

3.1 Författningsöversättning som institutionell översättning

Författningsöversättning är institutionell översättning, både med avseende på dess tillkomstprocess och med avseende på att texten som skapas genom översättning är en institutionell text. Koskinen (2008:17) menar att det finns tre nivåer av institutioner: abstrakta (exempelvis religion), formella (kyrkan) och konkreta institutioner (exempelvis församlingar). För författningsöversättning kunde den abstrakta institutionen vara lagstiftningen, den formella institutionen staten och de konkreta institutionerna de fysiska arbetsplatser där översättningen sker. För Finlands del är dessa konkreta institutioner statsrådets translatorsbyrå, justitieministeriet och riksdagen. För översättning av EU-lagstiftning är motsvarande institutioner Europeiska kommissionen, Europaparlamentet respektive Europeiska unionens råd (Koskinen 2008, jfr Bendegard 2014:46).

Mossop (1988) var en av de första att efterlysa studier om institutionell översättning. Han framhöll att hänsyn måste tas till hur institutionens syften

påverkar översättarnas översättningsstrategier och hur översättaren är en representant för institutionen (Mossop 1990:351). Problemet är, som även Mossop (1988:70) påpekar, att i princip all översättning kan betraktas som institutionell översättning eftersom den görs på uppdrag av någon. Även skönlitterär översättning görs på uppdrag av ett förlag och kan således betraktas som institutionell översättning. Men en allt omfattande definition av institutionell översättning som definierar all översättning som institutionell tjänar dock inget egentligt praktiskt syfte. En snävare definition av institutionell översättning är i stället den av Koskinen (2008, se även Nordman 2009):

[W]e are dealing with institutional translation in those cases when an official body (government agency, multilingual organization or a private company etc.; also an individual person acting in an official status) uses translation as a means of 'speaking' to a particular audience (Koskinen 2008:22).

Här lyfter Koskinen fram avsändaren, det är institutionens röst som ska höras i översättningen för att den ska vara institutionell. Det innebär omvänt att mottagaren ska uppfatta att textens avsändare är en institution. Detta gäller även för författningsöversättningar där det är "staten" som talar. Varken översättaren eller författaren är synlig i översättningen och läsaren uppfattar en institution som textens avsändare. Med avseende på de diskussioner som förts om översättarens synlighet sedan mitten av 1990-talet inom översättningsforskningen (se t.ex. Venuti 1995) är institutionell översättning ett område där översättaren fortfarande är helt osynlig utåt i den färdiga texten. I andra genrer har utvecklingen lett till att översättaren blivit allt mer synlig, till exempel genom att översättarens namn nämns på försättsbladet i översatta skönlitterära verk. Vid författningsöversättning är det dessutom en form av "överinstitution" som talar i texten. Det är inte de enskilda institutionerna som skapar översättningen som av läsaren upplevs som textens eller översättningens avsändare. Den som läser en lagtext på svenska i Finland är sannolikt i de flesta fall inte ens medveten om vilka de tre institutioner är som ligger bakom den svenska lagversionen, varken lekmannen eller alla gånger juristen.

Intressant i detta sammanhang är även användningen av det opersonliga och lätt abstrakta *lagstiftare* på svenska (respektive fi. *lainsäätäjä* i Finland) då lagar och lagstiftning omtalas. Ett exempel på hur ordet används ingick i rundradions morgonprogram 14.10.2014 då en av de inbjudna personerna i studion säger: "*Meillä Suomessa **lainsäätäjä** haluaa suojella ryhmiä, joilla voisi olla taipumus alkoholisoitua.* (sv. *Hos oss i Finland vill **lagstiftaren** skydda grupper som kan ha en förhöjd risk att alkoholiseras*" (Yle puheen aamu 14.10.2014 [www]). Vilka som finns bakom begreppet *lainsäätäjä* –

lagstiftaren – framgår egentligen inte alls. Ändå framställs lagstiftaren som något allmänt bekant för åhöraren. I praktiken är lagstiftaren personer som representerar olika institutioner och organisationer som deltar i lagstiftningsarbetet på olika sätt. Även Bhatia (2004:141) problematiserar institutionella roller och synligheten av egentliga deltagare i den juridiska diskursen och även vid lagstiftning. Transparensen i fråga om begreppet lagstiftare är närmast obefintlig med avseende på verkliga aktörer. De egentliga aktörerna bakom lagstiftning och lagberedning förblir osynliga för den vanliga medborgaren. I ett samhälle som arbetar för ökad transparens är detta rätt anmärkningsvärt.

Något annat som kännetecknar institutionell översättning är att det är en kollektiv textproduktionsprocess, vilket även stämmer överens med författningsöversättning. Arbetet utförs inom olika grupper eller team som till sin sammanställning är multiprofessionella. Personer med olika utbildning och olika arbetsroller deltar i arbetet med att skapa en gemensam slutprodukt. I Finland deltar tre institutioner i arbetet med att översätta lagtext till svenska – statsrådets translatorsbyrå, justitieministeriet och svenska byrån vid riksdagen – och de multiprofessionella teamen består av översättare vid två av institutionerna och granskare vid samtliga tre institutioner. Översättarna är ofta språkvetare eller har översättarutbildning medan granskarna till stor del är jurister. Sammantaget arbetar minst sex personer vid de tre institutionerna med att översätta och granska varje lagtext till svenska. I sådana fall då texten som ska översättas är lång och tiden är knapp måste texten delas upp mellan flera översättare. I dessa fall är antalet personer som skapar den svenska versionen fler (se närmare Nordman 2009 och Nordman u.a.).

Institutionell översättning inom Europeiska unionen har studerats av bl.a. Koskinen (2008)⁵ och Bendegard (2014). Även här skapas översättningarna inom multiprofessionella team vid olika institutioner. Det finns likheter mellan översättningsprocessen av författningar i Finland och inom EU, framför allt vad gäller antalet institutioner som deltar i arbetet och den institutionella arbetsorganiseringen.

Inom översättningsforskningen beskrivs översättarens roll ofta som den av en förmedlare mellan källtext och måltext. Översättaren befinner sig mitt emellan; mellan källtexten och måltexten, mellan skribenten och läsaren. Översättaren anses därför ha ett dubbelt lojalitetsförhållande, dels till källtexten, dels till måltexten (Nord 1991). Vid institutionell översättning är detta lojalitetsförhållande mer komplext eftersom ett tredje lojalitetsförhållande tillkommer, det till institutionen. Den fråga som då inställer sig är huruvida en översättare (alltid) kan vara en neutral förmedlare, eller om

⁵ För institutionell översättning vid statliga institutioner se även Koskinens (2014) artikel *Institutional translation: the art of government by translation*. [www]

översättarens lojalitet är partisk även i fråga om formaliserad institutionell översättning (se även Koskinen 2008). Här avses inte i första hand hurvida översättaren väljer en källtext- eller måltextorienterad översättningsstrategi, utan hur hon eller han identifierar sig själv i förhållande till texten, textens mottagare och framför allt till den institution inom vilken översättningen görs och i vars namn översättningen produceras.

Lojalitet och partiskhet vid institutionell översättning kan även utgå från den egna gruppen, den egna institutionen eller alla de institutioner som tillsammans bildar en gemensam yttre organisatorisk ram för verksamheten (Nordman 2009). I de fall då flera institutioner deltar i översättningen av en institutionell text, finns för översättaren nämligen fler än en institution att beakta. Med avseende på lojalitet kan då en partisk lojalitet leda till att en översättning i första hand anpassas efter de konventioner och normer som prioriteras inom den egna institutionen, eller alternativt efter de konventioner och normer som följande granskande institution prioriterar, förutsatt att översättaren känner till dessa. I teorin kan då exempelvis en författningsöversättare i Finland verksam vid statsrådets translatorsbyrå välja att följa den följande institutionens, justitieministeriets, normprioriteringar, förutsatt att översättaren känner till dessa, även om de skulle skilja sig från normprioriteringar som görs vid andra institutioner som deltar i lagöversättningsarbetet.

Om konventioner och normprioritering vid de olika institutioner som deltar i verksamheten att översätta en författningstext skiljer sig från varandra, kan översättaren i förlängning även befinna sig i en konfliktsituation i fråga om beslutsfattandet mellan olika alternativa lösningar på översättningsproblemet. Frågan är då hur översättaren ser sig själv och sin roll som en del av översättningsprocessen; är översättaren endast en skapare av den egna institutionens produkt eller en del av den större översättningskedja som omfattar flera institutioner? I det senare fallet beaktar översättaren även aktörerna vid de övriga institutioner som deltar i arbetet, och inte endast aktörerna inom den egna institutionen (se närmare Nordman 2009).

En institutionell ram är i sig inte unik för översättning av lagar och författningar. Även andra texter översätts inom institutionella ramar utgående från den snävare definitionen ovan på institutionell översättning. Unik i flera avseenden är däremot den institutionella organisationen vid författningsöversättning så som den är uppbyggd med flera institutioner, grupper och personer som tillsammans skapar en gemensam text. Unik ur ett översättningsperspektiv är även den omfattande kvalitetskontroll som den institutionella organisationen innebär: för Finlands del resulterar den i att varje enskild lagtext granskas upp till fyra gånger vid tre institutioner. Finlands lagöversättningsprocess som en omfattande översättnings- och

kvalitetssäkringsprocess lyfts även fram i redogörelser om institutionella kvalitetssäkringssystem (Ferrerri 2013).

3.2 Det juridiska språkbrukets performativitet: kravet på samma juridiska effekt i källtext och måltext

”Rättskällor är språk” skriver rättsvetaren Hannu Tapani Klami (1996:3, kursiv i originalet, jfr även med Landqvist, Nordman, Laurén, Nordman och Kvist u.a.). Detta är något en språkvetare lätt kan instämma i. De rättskällor som juridiken lutar mot och bygger på är språk. För juristen är det juridiska fackspråket inte bara ett medium utan ett regelrätt verktyg (jfr Harvey 2002:181). Genom det juridiska språkbruket utförs handlingar. De utförs både i källtext och måltext, i original och översättning. Det juridiska språkbrukets talhandlingar (*speech act*, se Austin 1962, Searle 1969, Thelander 1974) utförs både skriftligt och muntligt. En del talhandlingar med en omedelbar juridisk effekt kan uttryckas muntligt, så som de performativa yttrandena eller deklarativerna i domarens ”Härmed döms du till två års fängelse” eller vigselprästens ”Härmed förklarar jag er man och hustru” (se Sbisà 1994 och referenser i den). I skrift uttrycks dessa talhandlingar med omedelbar juridisk effekt i autentiska juridiska dokument och texter, så som beslut, testamenten och just författningstexter. Talhandlingar inom juridiken har även kallats juridiska talhandlingar (*legal speech acts*, Šarčević 2000:134, Cornu 1990) eller *juridiska performativer* (Strömberg 1994:882).

Även om språket i lagar och andra författningar i dag förväntas vara klart och begripligt, är ändå det främsta kvalitetskriteriet fortfarande att lagstiftningen ska ha samma verkan i alla officiella språkversioner (jfr Strandvik 2013:190). Vid författningsöversättning skapas autentiska språkversioner som innehar samma juridiska effekt och juridiska auktoritet. Det innebär i praktiken att ingen språkversion i juridiskt avseende har tolkningsföreträde framför den andra. Därför talas det i flerspråkiga sammanhang där flera juridiska språkversioner av rättsakter existerar ogärna om original respektive översättning. Till exempel finns i dag 24 språkversioner av Europeiska unionens rättsakter. Alla officiella språkversioner är likvärdiga och har samma formella status (Strandvik 2013:190).

Många av de beslut en juridisk översättare måste fatta har därför att göra med att överföra de juridiska talhandlingarna och deras reglerande funktion från källtext till måltext (Šarčević 2000:121). För att kunna skapa en översättning som uppfyller kravet på samma juridiska effekt i samtliga språkversioner måste översättaren förstå inte endast ord och mening utan även den underliggande juridiska betydelse källtexten har, och kunna

överföra den till översättningen (Schroth 1986:55–56). För att lyckas med det förutsätter det att översättaren känner igen de juridiska talhandlingarna, kan analysera dem och därefter i sin översättning kan formulera bestämmelser, förbud, tillstånd etc. så att de är juridiskt hållbara inom den specifika kulturella ram översättningen ska verka.

Översättningsforskaren Šarčević (2000:71) framhåller att författningsöversättaren genom att skapa en översättning med samma juridiska effekt som källtexten garanterar alla medborgare i ett land jämlikhet inför lagen och lika juridiska rättigheter (Šarčević 2000:14–15), oberoende av språktillhörighet eller språkversion (jfr även von Bonsdorff 1984:423). De forskare som menar att juridisk översättning bör inneha en speciell status eller ses som en egen inriktning inom översättningsforskningen (se inledningen till denna artikel) motiverar detta bland annat just med den juridiska diskursens preskriptiva drag och de krav dessa ställer på en överföring av juridisk effekt och performativitet.

Hur juridik formuleras i skrift skiljer sig dock åt beroende på rättssystem, språk och kulturell ram. En lagtext på t.ex. franska följer andra textmönster än en lag på svenska eller finska (Mattila 2002:408). En lag på svenska i Finland följer i vissa avseenden andra textmönster och formuleringsmönster än en lagtext på svenska i Sverige. Och en lagtext inom EU-lagstiftningen översatt till svenska följer andra mönster än lagtexter på svenska i både Sverige och Finland (för EU-svenska ur ett översättningsperspektiv se t.ex. Strandvik 2013 och Bendegard 2014). Författningsöversättning sker sålunda inte alltid endast mellan språk utan även mellan rättssystem som följer egna textnormer och konventioner för hur juridik ska skrivas. I det tvåspråkiga Kanada översätts lagar och andra författningar både mellan franska och engelska och mellan rättssystemen common law och civil law. Inom en supranationell organisation som Europeiska unionen sker författningsöversättningen mellan språk, mellan nationella rättssystem och mellan gemenskapsrätt och nationell rätt.

Finland däremot tillhör de länder där författningsöversättning endast sker mellan två språk, men inom ett och samma rättssystem. Enligt Finlands grundlag har Finland två nationalspråk, finska och svenska, vilket innebär att landets medborgare har rätt att använda sitt eget språk, finska eller svenska, i domstolar och i kontakt med myndigheter. Det innebär också att lagar och förordningar, dvs. författningar, ska finnas på båda språken och att båda språkversionerna är autentisk, direkt tillämplig rätt (Petrell 2013a:159). I praktiken är ändå den ena språkversionen en översättning och Petrell (2013a:159) konstaterar att språket i de finländska rättskällorna i dag till ungefär hälften är översättning.

3.3 Författningstextens olika mottagare

Juridiskt språk och juridiska texter används i situationer där fackmän inom området kommunicerar med andra fackmän om sitt gemensamma specialområde, och i situationer där fackmän inom området kommunicerar med lekmän (jfr Mattila 2013:1–2). Utifrån ett nordiskt perspektiv upplevs det förhållandevis självklart i dag att det juridiska språket även ska kunna förstås av lekmanen som berörs av juridiken. Den demokratiska grundtanken är att den som berörs av en juridisk text ska kunna förstå den, vilket även handboken *Svenskt lagspråk i Finland* (2010, härefter Slaf) tar fasta på. För de flesta texter i samhället kan man ringa in vem läsaren av texten är och anpassa texten efter den (Bhatia 2004:139). För den juridiska facktexten är den egentliga textmottagaren däremot inte lika självklar. Juridiska texter har flera mottagare. Bhatia (2004:139) menar att vi inte ska fråga *vem* som är den juridiska textens mottagare, utan i stället *vilka* de är. Författningstexter är starkt knutna till situation och funktion. Trots att författningstextens primära funktion så som konstaterats är reglerande (Šarčević 2000:10) kan författningstexter ha olika funktioner för olika läsare. För en läsare som endast vill veta mer om författningstextens innehåll är funktionen främst informativ. För en läsare som direkt berörs av lagen är den direktivgivande och reglerande (Sager 1993:70). Det bör dock noteras att Šarčević 2000:10 motsätter sig Sagers beskrivning då hon anser att lagtextens funktion alltid i första hand är preskriptivt reglerande.

Mattila (2013:1–2) pekar ovan på två mottagare, experten och lekmanen. Stengel-Hauptvogel (1997:24) utgår från motsvarande mottagare och menar att den dubbla mottagaranpassning som detta förutsätter är något som skapar ett språkligt dilemma för översättaren. Som Stengel-Hauptvogel skriver ska författningar förstås både av den som ska följa lagen generellt (lekmanen) och av juristen. Men det finns dessutom ytterligare en mottagare som noteras i allt för liten utsträckning, nämligen tjänstemannen utan juridisk utbildning som i sitt arbete vid en myndighet både måste förstå och kunna tillämpa delar av lagstiftningen (Nordman 2009:33, 56 ff., Bhatia 2004:140). Bhatia (2004:139–140) hör till dem som noterar tjänstemännen vid statliga myndigheter som en mottagare till författningstext. Men han tillför dessutom en fjärde mottagare, nämligen *domaren*. Domare kan naturligtvis även ses ingå i *experter* och *jurister*. Men Bhatia konstaterar att domarens roll ändå är en annan. Domaren innehar den dömande makten, något en jurist som inte är verksam som domare inte har. De fyra mottagargrupperna för juridiska texter är enligt Bhatia: (1) lekmän, medborgarna i ett land, (2) juristerna, (3) domarna och (4) medlemmar av de utövande statliga myndigheterna.

En studie med etablerade författningsöversättare och -granskare som informanter (Nordman 2009) visar att även dessa upplever att författningstexter och -översättningar har åtminstone juristen och lekmannen som mottagare. Indirekt problematiseras mottagaren även i sådana fall då översättare (ofta språkvetare) och granskare (ofta jurist) är av olika åsikt om hur något ska översättas. Ett exempel är då översättaren vill föra in ett modernare språkbruk i en lagtext, medan granskaren föredrar det traditionella, etablerade juridiska språket. Granskaren kan t.ex. uppleva att översättaren valt en för ”ledig stil” (Nordman 2009:271). Båda alternativen kan vara riktiga och välmotiverade, men utgår från olika perspektiv och olika normprioriteringar (se Nordman 2009). Ett modernare språkbruk och en ”ledigare” stil kan antas göra det lättare för lekmannen att läsa författningstexten, medan det traditionella, etablerade språkbruket är vad experten, juristen, både förväntar sig att finna i en författningstext och upplever att garanterar att den juridiska effekten är den samma i käll- och måltext. Olika läsare har alltså olika förväntningar på en författningstext, även då det kommer till dem som skapar texten, så som översättare och granskare inom lagberedningen. Individens och institutioners textnormativa förväntningar styr inte bara textens form utan bidrar även till att skapa och etablera sådana genrespecifika textnormer och översättningsnormer som diskuterades i kapitel 2.

I en studie med informanter som gått en utbildning för författningsöversättare (Nordman 2014a) problematiseras likaså mottagare och mottagaranpassningen vid översättning av författningstext. Informanterna är eniga om att författningstexter har både juristen och den vanliga medborgaren som mottagare, men samtidigt upplevs det svårt att i praktiken följa både juridikens krav på exakthet och språkvårdens krav på begriplighet. (Nordman 2014a). På en fråga om vad som upplevs vara särskilt viktigt att tänka på vid författningsöversättning svarar en av informanterna ”Exakthet är nummer ett! Sedan ska ju texten också förstås...” Informanten upplever alltså att det viktigaste är att överföra den juridiska exaktheten, samtidigt som svaret visar en medvetenhet om, och möjligen en strävan efter, att språket i översättningen även ska vara klart och begripligt för läsaren. Man kan utgå ifrån att informanten i sitt svar inte i första hand avser att texten ska förstås av juristen, utan att den ska förstås av den som i allmänhet berörs av lagen.

Det är inte endast de som arbetar med eller gått en utbildning i författningsöversättning som är medvetna om olika mottagare för författningstext. Då juridikstudenter vid Helsingfors universitet tillfrågas om vem de anser är mottagaren till en författningstext är det samstämda svaret juristen (experten) och lekmannen. Samtidigt ställer sig en del av studenterna på samma sätt som de som precis avslutat utbildningen i författningsöversättning skep-

källtext och översättning enklare, men samtidigt är ett hinder för begriplighet och stilistisk finess.

I dag ställs ändå krav på att det juridiska språket ska vara klart, begripligt och öppna sig för fler än experten. Ur ett nordiskt perspektiv har begriplighet och transparens i myndighetstexter och lagtexter att göra med en demokratisk samhällssyn. Dagens samhälle karakteriseras av en strävan efter demokratisk genomsynlighet (Nord 2011:252) och detta bör gälla även för författningstext, och sålunda även författningsöversättning. En grundläggande princip inom juridiken är att ett lands medborgare ska veta vilka rättsliga konsekvenser som kan följa av ett visst handlingsbeteende. Men detta förutsätter att medborgaren även i språkligt avseende har tillgång till de regler och handlingsdirektiv som ges i lag. För att detta ska vara möjligt måste lagar och andra författningar finnas tillgängliga på ett språk som medborgaren förstår.

Det finns även andra aspekter som talar för att författningsspråket ska vara transparent och begripligt. Maktutövning inom demokratier bör vara öppen för offentlig granskning, vilket förutsätter transparens och öppenhet gentemot medborgarna på alla nivåer av statlig verksamhet och maktutövning. Medborgare i ett land ska ges möjlighet att delta i samhällsdebatten, både i sociala och ekonomiska avseenden. Detta förutsätter tillräcklig kunskap om vad som sägs i lagstiftningen. Tillgång till lagstiftning är sålunda en avgörande faktor för att ett samhälle ska fungera på demokratisk grund. För att detta ska kunna förverkligas måste medborgare 1. få tillgång till information, 2. ges möjlighet att förstå sina rättigheter och landets rätt, 3. ges möjlighet till delaktighet i den offentliga diskursen och 4. ges möjlighet till social integration och delaktighet i samhället (vilket förutsätter en förståelse av och för samhällets lagstiftning). (Ferreri 2013.)

Ett led i samhällets strävan efter transparens och öppenhet är ett aktivt klarspråksarbete för att göra myndigheternas texter mer tillgängliga för allmänheten (se t.ex. *Klarspråk i kommunerna* 1996, *Klarspråk lönar sig* 2006 och *Klarspråk i kommunen – en skrivhandledning* 2012). Detta gäller även myndighetsspråket i Finland. Enligt Finlands lagstiftning ska myndigheter använda ”ett sakligt, klart och begripligt språk” (9 § i Förvaltningslagen 434/2003, jämför även med Sveriges Språklag (2009, 11 §), enligt vilken språket ska vara ”vårdad, enkelt och begripligt”). Likaså omfattas författningsspråket i Finland, och kanske explicit författningssvenskan, av klarspråksarbetet. När det gäller det svenska författningsspråket i Finland är handboken *Slaf* i sig starkt normerande för översättningen av lagar och andra författningar i Finland. Med avseende på läsbarhet och läsaranpassning skriver handboken ”När man skriver och översätter författningar ska man sträva efter att använda nutida, vårdad sakprosa. Den som en

författning riktar sig till ska ha möjlighet att förstå vad som sägs i texten” (Slaf 2010:49). Handboken har utkommit i fem upplagor sedan 1986, varav den senaste upplagan är från 2010. För tillfället pågår arbetet med följande upplaga av handboken. Upplagan från 2010 fick en högre formell status än tidigare upplagor genom att den är en anvisning utgiven av Statsrådets kansli. Handboken samordnar användningen av ord, uttryck och termer i författningar med hänseende till ett klart och tydligt författningsspråk på svenska, med beaktande av juridikens krav på språket och med beaktande av den översättningsverklighet som gäller för svensk lagstiftning i Finland.

I Sverige har det pågått ett aktivt klarspråksarbete sedan 1960-talet. I Finland fick det svenska klarspråksarbetet ordentligt fotfäste på 1980-talet. Sedan 1988 finns det i Finland en permanent svensk språknämnd vid statsrådet. Nämndens verksamhet baserar sig på statsrådets förordning om statsrådets svenska språknämnd (1037/2000). Nämnden ska arbeta för ett klart och begripligt svenskt lag- och förvaltningspråk i Finland och ta initiativ och vidta åtgärder för att förbättra de statliga myndigheternas språkbruk. Till språknämndens uppgifter hör bl.a. att samordna översättnings- och granskningsverksamheten när det gäller termer och uttryck, standardfraser, lagtekniska lösningar, skrivregler och stilfrågor. Nämnden ger ut handboken Slaf och informationsbladet *Språkråd*.

Det finska klarspråksarbetet inleddes senare och släpar något efter det svenska klarspråksarbetet i Sverige och i Finland (för en detaljerad genomgång av språkvårdsarbete på svenska och finska i Finland se af Hällström-Reijonen 2012). Finland har inte heller någon finsk språknämnd vid statsrådet som skulle motsvara den svenska språknämnden. Det här har konsekvenser för det svenska författningsspråket i Finland då de svenska versionerna är översättningar från finska och bundna vid den finska versionen. Detta framgår även tydligt av det svar personer som arbetar med att översätta och granska författningstext till svenska i Finland ger på frågan om vad som i dag i störst utsträckning påverkar den juridiska svenskan och författningsöversättning till svenska i dag. Det samspelta svaret är *finskan* (Gustafsson 2012, Malmsten 2012, Petrell 2012, Mattsson och Raunio 2014). Trots att det svenska lagspråket i Finland är betydligt äldre än det finska lagspråket, har finskan under de senaste hundra åren vunnit terräng som berednings- och källspråk på bekostnad av svenskan. Finskan innehar i dag en majoritetsposition som beredningsspråk (Petrell 2013b). Situationen är därmed den omvända i förhållande till språksituationen fram till 1906. Fram till 1906 var arbetsspråket inom lagberedningen i Finland svenska och sålunda var även lagberedningens språk svenska (Tyynilä 1984:182–183, Ny språklag 2001:28)

Både författningsöversättare och -granskare i Finland betonar att den finska språkvården tydligt kommer på efterkälken i förhållande till sverigesvensk och finlandssvensk språkvård och att detta både sätter spår i den svenska översättningen och är ett hinder för att genomföra svenska klarspråksrekommendationer (Gustafsson 2012, Malmsten 2012, Petrell 2012, Mattsson och Raunio 2014). Då den finska versionen dessutom nästan alltid föregår den svenska översättningen (se närmare Nordman 2009 och Nordman u.a.) kan den finska lagtexten till sin stil och form utformas utan hänsyn till den svenska versionen och de rekommendationer den svenska språkvården ger. Ett exempel på utmaningar som detta medför är överlånga meningar, som även noteras bland de författningsöversättare som ingår i Oravas studie från 2011. Finska lagtexter innehåller som regel många långa meningar, både på grund av tradition och på grund av finskans konstruktionsmönster. I de flesta fall överförs de långa meningarna även till den svenska översättningen (Nordman 2009, samt diskussioner med författningsgranskare vid statsrådets translatorsbyrå, justitieministeriet och riksdagen 2013 och 2014), vilket textavsnittet nedan ur statsrådets förordning om järnvägssystemets säkerhet och driftskompatibilitet från 2011 är ett exempel på.

Statsrådets förordning om järnvägssystemets säkerhet och driftskompatibilitet (372/2011)

Om mellanliggande kontrollintyg har utfärdats för ett delsystem ska det anmälda organet för EG-kontrollintyget för det färdiga delsystemet som ges den sökande beakta de mellanliggande kontrollintygen och kontrollera att de mellanliggande kontrollintygen korrekt uppfyller kraven i alla de tekniska specifikationer för driftskompatibiliteten som tillämpas.

Valtioneuvoston asetus rautatiejärjestelmän turvallisuudesta ja yhteentoimivuudesta (372/2011)

Jos osajärjestelmälle on annettu välivaiheen tarkastuslausumiin liittyviä tarkastustodistuksia, ilmoitetun laitoksen on hakijalle annettava valmiin osajärjestelmän EY-tarkastustodistusta varten otettava huomioon välivaiheen tarkastuslausumiin liittyvät tarkastustodistukset ja tarkastettava, että ne kattavat asianmukaisesti kaikki sovellettävien yhteentoimivuuden teknisten eritelmien vaatimukset.

Något som ytterligare problematiserar meningsbyggnad och meningslängd i författningstext är den så kallade punktregeln. Enligt punktregeln ska en mening (grafisk mening inledd med versal och avslutad med punkt) motsvaras av en mening även i andra språkversioner av en författningstext. Punktregeln realiseras även för översättning inom EU. I fråga om författningsöversättning i Finland finns det ingen nedskrivna rekommendation om att punktregeln måste eller bör följas. Men då två av granskarna vid svenska byrån vid riksdagen i Finland – byråchefen Anne-Marie Mattsson och biträdande byråchefen Kari Raunio – tillfrågas hur de hanterar punktregeln svarar de att de i de flesta fall följer den finska textens meningsstruktur. De framhåller ändå att de är medvetna om att punktregeln i dag inte nödvändigtvis måste följas, men tillägger att den juridiska principen om punktregeln är starkt rotad (Mattsson och Raunio 2014). Här väger i praktiken tradition och etablerade skrivsätt tungt, tyngre än språkvårdens rekommendationer. Den juridiska principen som kvarhålls genom det valet är att det ska råda enhetlighet vid hänvisning till en mening i en lag. Det ska vara möjligt att hänvisa exempelvis till andra momentet, femte paragrafen, tredje stycket, fjärde meningen, och då ska fjärde meningen motsvara samma mening i alla språkversioner av en lagtext.

Finskans inflytande och även punktregeln påtalas också av de informanter som avlagt en utbildning i författningsöversättning (Nordman 2014a). I informanternas svar på frågan om vad de upplever är svårast med författningsöversättning dyker finskan flera gånger upp. Finskan upplevs utmanande på flera sätt. Liksom de etablerade författningsöversättarna och -granskarna påpekar informanterna explicit att den finska källtexten lider av att den finska språkvården släpar efter den svenska språkvården. Det upplevs ytterst frustrerande att man som översättare trots det är bunden vid den finska källtextens uttrycksätt och meningsstruktur.

Olika sätt att översätta, olika val vid författningsöversättning, har visat sig kunna kopplas till att olika normer följs (Nordman 2009). Normer vid översättning har generellt diskuterats i stor utsträckning inom översättningsvetenskapen (se bl.a. Toury 1995, Chesterman 2000, Hermans 1999, Schäffner 1999). Normer vid författningsöversättning har däremot diskuterats i mindre utsträckning, med undantag av bl.a. Nordman (2009) som explicit studerar normer vid författningsöversättning.

När det gäller författningsöversättningen i Finland kan författningsöversättningens normkomplex grovt delas in i språkvårdens språknormer och juridikens språknormer samt översättningens grundläggande krav på en korrekt och riktigt översättning (Nordman 2009). Språkvårdens rekommendationer och krav på språket i författningstext kan sammanfattas i *språkriktighet, begriplighet och genomskinlighet*. Juridikens krav och

språknormer kan sammanfattas i *tradition, form och funktion i symbios, intertextualitet mellan lagtexter*. Inom det juridiska fackspråket finns väletablerade sätt att uttrycka saker och ting. Det juridiska språket bygger på tradition och ett traditionellt sätt att uttrycka sig. Därför kan det både för juristen och för översättaren innebära trygghet att veta att översättningen av X med Y är riktig. Det traditionella och väletablerade är ofta likställt med tryggt och säkert. För att anknyta till det som ovan sades om riskanalys vid författningsöversättning (Mayoral 2005) innebär det en mindre risk att hålla fast vid det etablerade. Den trygghet och säkerhet som tradition och etablerat uttryckssätt ger kan även förklara varför juristen kan uppleva det mindre motiverat att ändra på etablerade uttryckssätt, även om de skulle vara lätt ålderdomliga till sin form. De redan etablerade uttryckssätten är en naturlig del av det egna fackspråket. Det väletablerade fackspråket blir dessutom lätt en så naturlig del av den juridiska professionen, att juristen helt enkelt inte längre reflekterar över alternativa uttryckssätt (Mattsson och Raunio 2014).

Men det juridiska språkets konservatism har även att göra med det som diskuterats tidigare i denna artikel, att det juridiska språkets form och funktion lever i en symbios med varandra genom sin performativitet. Genom juridiska talhandlingar *gör* juristen något. Då uppstår lätt en tveksamhet kring om juristen gör samma juridiska handling om formen för talhandlingen ändras. Trots det utvecklas naturligtvis även det juridiska språket och juridiska talhandlingar får nya former, men takten för ändringar och moderniseringar är förhållandevis långsam.

När författningsöversättningens normkomplexitet diskuteras får inte intertextualitetens betydelse förbises. Med intertextualitet avses här de relationer som finns mellan texter genom hänvisningar och genom att termer och formuleringar förs över från en text till en annan. Bhatia (2004:126) beskriver intertextualitet på följande sätt:

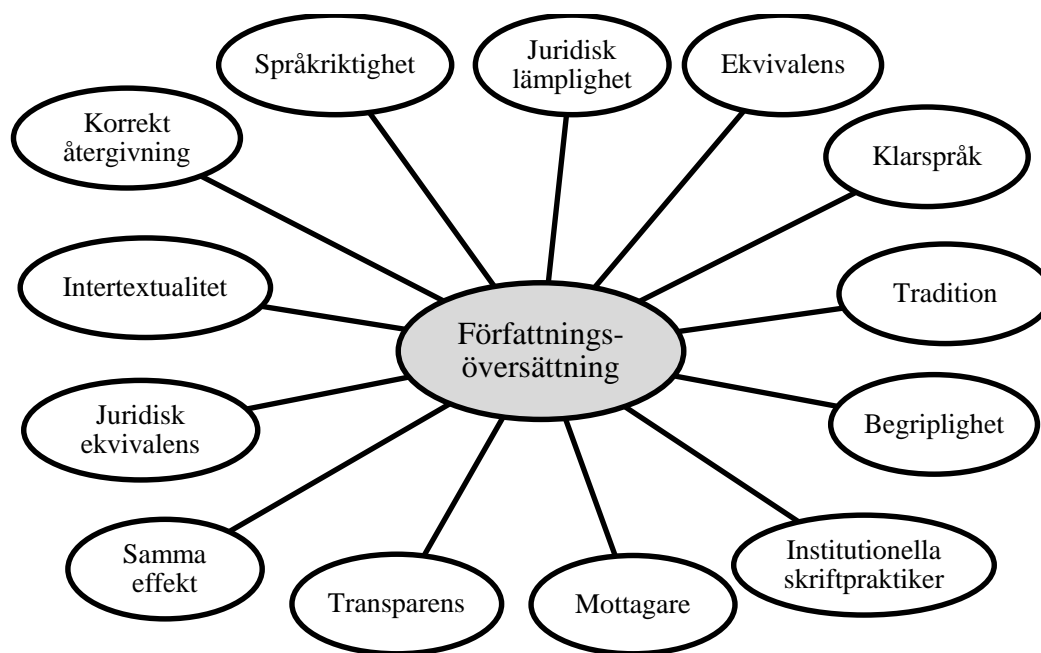
[I]ntertextuality refers to a number of relationships that the text in question may have with those which in some way have been used, referred to or exploited either directly or indirectly in the construction of the text in question [...]

Juridiska texter, såväl författningstext som texter inom andra juridiska genrer, kännetecknas ofta av en mycket stark intertextualitet (Bhatia 2004:35, Mattila 2013:83). Intertextualiteten gäller inte enbart termer, utan även såväl andra formuleringar som texters struktur och övergripande uppbyggnad. I lagtexter hänvisas i stor utsträckning till andra lagtexter inom samma rättsområde. Ord, termer och uttryckssätt måste därför stämma överens i de olika texterna, eftersom olika lagtexter tillhörande samma rättsområde används vid den juridiska tolkningen. Men detta bidrar också till att äldre språkmönster och språkformer lever kvar en lång tid, med

motiveringen att intertextuell konsekvens måste råda mellan lagtexter. Samtidigt innebär ett krav på intertextuell konsekvens även intertextuell bundenhet (Bendegard 2014:210–211). Den starka betoningen på intertextualitet kan också sägas vara ett specifikt krav för juridiska texter, inte minst lagtexter (Šarčević 2000a:118, Nordman 2003:163),

Intertextualiteten mellan lagtexter kan dessutom antas öka genom att de flesta författningsöversättare i dag i sitt arbete använder översättningsverktyg som Trados eller Translators Workbench (TWB). Dessa är s.k. översättningsminnen. Programmen arbetar mot ett minne som består av textdatabaser där tidigare översättningar finns sparade. Texterna är indelade i olika segment, ett segment motsvarar oftast en grafisk mening. Programmet känner igen segment som finns inmatade i minnet och ger förslag på hur textsegmentet kan översättas. En text som ska översättas matas in i programmet och därefter ger programmet träffar på motsvarande översättningar som finns sparade i minnet. Ett segment kan ge olika procentuella träffar beroende på hur stor del som motsvaras av en tidigare översättning. Om segmentet är identiskt med en tidigare översättning ger det en hundra procentig träff (se även Bendegard 2014:88 om TWB). Man kan tänka sig att översättaren då i de flesta fall väljer att acceptera träffen från den tidigare översättningen. I och med det har ett segment från en tidigare översättning förts in i en ny översättning.

Det råder sålunda en omfattande, genrespecifik normkomplexitet i fråga om författningsöversättning. Dessa normer påverkar de beslut översättare tar och de strategier översättare använder för att lösa de översättningsproblem de möter vid översättning av författningstext. I figur 2 skissas det omfattande klustret med normer för författningsöversättning upp. Figuren är både ett resultat av det som tidigare studier om författningsöversättning visat att gäller för författningsöversättning, men kan även tjäna som utgångspunkt för fortsatta studier om författningsöversättningens särdrag.



Figur 2. Normkomplexitet vid författningsöversättning

4. Sammanfattande diskussion

I den här artikeln har jag diskuterat författningsöversättning och dess särdrag utifrån vad framför allt översättningsforskningen noterat att utmärker juridisk översättning och författningsöversättning. Jag har i artikeln även gett ett finlandssvenskt perspektiv på författningsöversättning, och exempel från författningsöversättning till svenska i Finland har fått belysa, bekräfta och vidga de teoretiska diskussionerna. För medborgare i länder med fler än ett officiellt språk (*de jure*)⁶, liksom Finland, är det av största betydelse att författningstexter finns på landets samtliga officiella språk. I praktiken garanteras detta ofta genom att lagar och andra författningar översätts till en eller flera språkversioner från en källtext, för Finlands del från en finsk källtext till en svensk språkversion. I dessa länder arbetar författningsöversättare dagligen med att översätta författningstext utifrån de krav som ställs

⁶ Med officiellt språk avses ett språk som är erkänt genom lagar eller författningar i en stat eller en annan politisk enhet och används inom administrationen och i andra offentliga sammanhang. I denna snävare mening används begreppet *officiellt språk de jure*. Officiellt språk i vidare mening, *officiellt språk de facto*, avser ett språk som används på detta sätt oberoende av om detta är lagfäst. I många länder utpekas ett eller flera språk i konstitutionen, fast termen ”officiellt språk” inte alltid används. Finland exempelvis har finska och svenska som sina ”nationalspråk” (Nationalencyklopedin, *Officiellt språk*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/officiellt-språk>)

på översättningen, för att den ska nå upp till de förväntningar som finns på översättningen.

I inledningen till artikeln påpekades att flera forskare anser att juridisk översättning är så speciell, och i flera avseenden skiljer sig så tydligt från andra former av översättning, att den bör ses som en egen kategori inom översättningens forskningsfält. Då man beaktar särdrag som överföringen av de juridiska talhandlingarnas performativitet i översättningen, eller de olika mottagare som författningsöversättaren bör beakta i sin översättning, så är dessa utan tvivel sådana särdrag som andra former av översättning inte berörs av på samma sätt. Om performativiteten i de juridiska talhandlingarna i källtexten inte överförs till översättningen, kan inte översättningen fungera som en officiell version av en författning. Och även om också andra texter än författningstexter bör beakta olika mottagare, så har inte andra texter samma inverkan på människors liv och handlande som författningstexter. När det gäller svenskan i Finland bekräftar både rekommendationer i handboken *Slaf*, Finlands språklagstiftning och kommentarer av både professionella inom författningsöversättning, blivande författningsöversättare och blivande jurister, att författningstexter har både specialisten och lekmannen som mottagare. Samtidigt upplevs mottagaranpassning genom bl.a. införande av klarspråkrekommendationer vara någonting som är svårt att tillämpa i praktiken.

De särdrag som har lyfts fram i artikeln är sådana som visar författningsöversättningens speciella krav och utmaningar, med exempel på vilka utmaningarna är vid författningsöversättning i Finland. Jag instämmer med de forskare som anser att juridisk översättning förtjänar att tas upp som en egen kategori inom översättningsforskningen. Juridisk översättning generellt och särskilt författningsöversättning ställer sådana krav på översättarens kompetens och kunskap som annan översättning inte gör på motsvarande sätt. Översättaren ska lyckas med att både beakta och följa ett stort antal normer som styr och ställer krav på författningsöversättningen. Här möter översättaren olika discipliner: juridiken, språkvetenskapen och översättningsvetenskapen. Här möter översättaren även institutionens praktiker och normprioriteringar. Och här är översättaren tvungen att under hela sin arbetsprocess tolka, förstå och göra val utgående från rådande normer, väl medveten om att alla normer inte kan tillgodoses samtidigt. Att översätta författningstext innebär att hålla många om inte bollar så normer i luften samtidigt. Därefter gäller det för översättaren att vid varje enskild översättning välja vilka normer som prioriteras denna gång. Möjligen utifrån en riskanalys av de val som står till buds. Författningsöversättningen och författningsöversättaren bär framför allt ett stort samhälleligt ansvar för att

två- och flerspråkiga samhällen ska fungera på demokratisk grund för alla sina medborgare.

Litteratur

- Austin, John L. 1962. *How to do things with words*. Second edition. Oxford: Clarendon.
- Bendegard, Saga 2014. *Begriplig EU-svenska? Klarspråksarbetets förutsättningar inom den interinstitutionella översättningsprocessen*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 89. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Berge, Kjell Lars 1990. *Tekstnormers diakroni. Noen idéer til en sosiotekstologisk teori om tekstnormendring*. MINS 33. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Bhatia, Vijay K. 2004. *Worlds of Written Discourse*. Advances in Applied Linguistics. London & New York: Continuum.
- von Bonsdorff, P. E. 1984. Om det svenska lagspråket i Finland. I: *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland [JFT]* 120. Helsingfors. S. 402–423.
- Chesterman, Andrew 2000 [1997]. *Memes of translation. The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Cornu, Gérard 1990. *Linguistique juridique*. Paris: Montchrestien.
- Ferreri, Silvia 2013. Finland. I: Ferreri, Silvia, Nadia Coggiola, Paola Migliore, Cristina Poncibò, Jacqueline Visconti, Giulia Terlizzi, Domenico Francavilla, Grasso Elena: *Document quality control in public administrations and international organisations*. Studies in translation and multilingualism, 2/2013. [University of Torino – Law department.] European Commission. Directorate-General for Translation. Luxemburg: Publication office of the European Union. S. 96–102.
- Finlands grundlag*. FörfS 731/1999.
- Förvaltningslag. FörfS 434/2003.
- Garzone, Guiliana 2000. Legal Translation and Functionalist Approaches: a Contradiction in Terms? I: *ASTTI/ETI* (2000). S. 395–356. Även <http://www.tradulex.com/Actes2000/Garzone.pdf>. Senast hämtad 9.4.2015.
- Gémar, Jean-Claude 1995a. *Traduire ou l'art d'interpréter. Fonctions, statut et esthétique de la traduction. Tome 1: Principes*, Québec: Presses de l'Université du Québec.
- Gémar, Jean-Claude 1995b. *Traduire ou l'art d'interpréter. Langue, droit et société: éléments de jurilinguistique. Tome 2: Application*, Québec: Presses de l'Université du Québec.
- Gref, Anna & Gunilla Garoff 2014. ”Kompetenstartan”. Statsrådets translatorsbyrås samlade kompetens. I: *Språkråd*. Statsrådets svenska språknämnd informerar. 1/2014. Helsingfors. S. 3–6.
- Harvey, Malcolm 2002. What's so Special about Legal Translation? I: *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators Journal*. 47 (2), 2002. S. 177–185. <http://id.erudit.org/iderudit/008007ar>. Senast hämtad 9.4.2015.
- Hellspong, Lennart & Ledin, Per 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hermans, Theo 1999. *Translation in Systems: Descriptive and Systemic-oriented Approaches Explained*. Manchester: St Jerome Publishing.

- af Hällström-Reijonen, Charlotta 2012. *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag*. Nordica Helsingiensia 28. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.
- Kelsen, Hans 1991. *General Theory of Norms*. Oxford: Clarendon.
- Klami, Hannu Tapani 1996 [1989]. 1 § Inledning. I: Timonen, Pekka (red.), *Inledning till Finlands rättsordning. Del 1. Privaträtt*. 3 uppl. Helsingfors: Juristförbundets förlag. S. 1–60.
- Klarspråk i kommunen – en skrivhandledning* 2012. Eivor Sommardahl (författare). Helsingfors: Finlands kommunförbund och Institutet för de inhemska språken.
- Klarspråk i kommunerna* 1996. Eivor Sommardahl & Astrid Thors (red.). Finlands kommunförbund och Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Klarspråk lönar sig. Klarspråksarbete i kommuner, landsting och statliga myndigheter* 2006. (Ds 2006:10.) Stockholm: Justitiedepartementet.
- Koskinen, Kaisa 2008. *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Koskinen, Kaisa 2014. *Institutional translation: the art of government by translation*. [www.academia.edu.https://www.academia.edu/9256556/_2014_Institutional_translation_on_the_art_of_government_by_translation_pre-print_version_](http://www.academia.edu/https://www.academia.edu/9256556/_2014_Institutional_translation_on_the_art_of_government_by_translation_pre-print_version_)
 Hämtad senast 3.5.2015.
- Landqvist, Hans 2000. *Författningssvenska. Strukturer i nutida svensk lagtext i Sverige och Finland*. Acta Universitatis Gothoburgensis. Nordistica Gothoburgensia 22. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Landqvist, Hans, Lieselott Nordman, Christer Laurén, Marianne Nordman & Maria Kvist u.a. *Juridik på svenska i Finland. Perspektiv på språk och rätt*. Monografi.
- Ledin, Per 2001 [1996]. *Genrebegreppet - en forskningsöversikt*. Rapport nr 2. Studentlitteratur
https://www.studentlitteratur.se/files/sites/svensksakprosa/Ledin_rapp02.pdf. Senast hämtad 10.10.2014.
- Mattila, Heikki E.S. 2002. *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. Helsinki: Kauppakaari.
- Mattila, Heikki E.S. 2013 [2007]. *Comparative Legal Linguistics. Language of Law, Latin and Modern Lingua Francas*. 2nd ed. Farnham, Surrey & Burlington, VT: Ashgate Publishing Limited & Ashgate Publishing Company.
- Mayoral, Roberto 2005. The lure of legal language: an interview with Roberto Mayoral. I: *The Journal of Specialised Translation*. 3/2005. http://www.jostrans.org/issue03/art_mayoral.php. Senast hämtad 9.4.2015.
- Mossop, Brian 1988. Translating institutions: a missing factor in translation theory. I: *TTR* 1 (2). S. 65–71.
- Mossop, Brian 1990. Translating Institutions and “Idiomatic” Translation. I: *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators Journal*. 35 (2). S. 342–355.
- Nationalencyklopedin, *Officiellt språk*, (författare Östen Dahl). <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/officiellt-språk>. Senast hämtad 11.5.2015
- Nord, Andreas 2011. Att revidera andras texter. Språkgranskning som en del av myndighetsskrivande. I: *Svenskans beskrivning 31. Förhandlingar vid Trettioförsta sammankomsten för svenskans beskrivning*. Umeå den 20 – 21 maj 2010. Umeå: Institutionen för språkstudier, Umeå universitet. S. 252 – 262.
- Nord, Christiane 1991. *Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. Translated from the

- German by Christiane Nord and Penelope Sparrow. Amsterdam/Atlanta GA: Rodopi, 1991.
- Nordman, Lieselott 2003. Kvalitetsbegreppet och översättning av lagtext. I: Irma Sorvali & Paula Rossi (red.), *Svenskan i Finland 7. Föredrag vid sjunde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Uleåborg 19–20 april 2002*. Uleåborg. S. 157–167.
- Nordman, Lieselott 2009. *Lagöversättning som process och produkt. Institutioner och revideringar vid lagöversättnings till svenska i Finland*. Nordica Helsingiensia 16. Helsingfors: Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur (Nordica), Helsingfors universitet
- Nordman, Lieselott 2014a. Exakthet är nummer ett! I: *Språkbruk 2/2014*. S. 5–9.
- Nordman, Lieselott 2014b. Juridiskt språk som professionell identitetsmarkör. Föredrag hållet på konferensen Svenskans beskrivning 34 i Lund 22.10.2014.
- Nordman, Lieselott u.a. Lagöversättning: processer och produkter. I: Hans Landqvist, Lieselott Nordman, Christer Laurén, Marianne Nordman, Maria Kvist: *Juridik på svenska i Finland. Perspektiv på språk och rätt*. Monografi.
- Ny språklag 2001 = *Ny språklag. Språklagskommitténs betänkande 2001:3*. Helsingfors: Justitieministeriet.
- Orava, Eva 2011. Knepiga konstruktioner i författningstext – översättaren som kodknäckare och detektiv. I: *Språkbruk 2011:2*. S. 13–17.
- Pelage, Jacques 2000. La traductologie face au droit. I: ASTTI/ETI (2000). S. 125–131.
- Petrell, Katarina 2013a. De svenska lag- och myndighetstexterna i Finland. I: *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Språkrådet. Språkrådets skrifter 15. Falun: Norstedts. S. 159–166.
- Sager, Juan 1993. *Language Engineering and Translation*. Amsterdam / Philadelphia: Benjamins.
- Šarčević, Susan 2000. *New Approach to Legal Translation*. The Hague – London – Boston: Kluwer Law International.
- Sbisà, Marina 1994. Speech act theory. I: *Handbook of pragmatics online*. John Benjamins Publishing. [www]
- Schäffner, Christina (red.) 1999. *Translation and Norms*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Schroth, Peter W. 1986. Legal Translation. I: *American Journal of Comparative Law Supplement*. Vol. 34. S. 47–66.
- Searle, John 1969. *Speech Acts*. Cambridge: University Press.
- Solin, Anna, 2009. Genre. I: *Handbook of pragmatics online*. John Benjamins Publishing. [www]
- Språklag*. FörfS 423/2003.
- Statsrådets svenska språknämnd*, <http://vnk.fi/sv/statsradets-svenska-spraknamnd>. Senast hämtad 8.4.2015.
- Stengel-Hauptvogel, Ina 1997. *Juristisches Übersetzen Spanisch – Deutsch: Immobilienverträge*. FFF Band 41. Tübingen: Gunter Narr Verlag
- Strandvik, Ingemar 2013. EU-språk och mottagaranpassning. I: *Från ett språk till ett annat. Om översättning och tolkning*. Språkrådet. Språkrådets skrifter 15. Falun: Norstedts. S. 188–199.
- Strömberg, Tore 1994. Kring fyra rättegångstermer. I: *Svensk juristtidning [SvJT]*. S. 879–896.

- Svenskt lagspråk i Finland* [= Slaf]. *Föreskrifter, anvisningar och rekommendationer från statsrådets kansli*.1/2010 (www.finlex.fi/data/normit/35799-Svenskt_lagsprak_i_Finland2010.pdf)
- Thelander, Mats 1974. *Grepp och begrepp i språksociologin*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 6. Lund: Studentlitteratur.
- Toury Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Tyynilä, Markku 1984. *Lainvalmistelukunta 1884–1964*. Tutkimus lainvalmistelukunnan aseman ja organisaation kehitysvaiheista lainvalmistelukunnan perustamisesta 1884 vuoteen 1964. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys (A: 166).
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London and New York: Routledge.
- Williams, Jenny & Andrew Chesterman 2002. *The Map. A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester, UK & Northampton MA: St Jerome Publishing.

Övriga källor

- Gustafsson, Margareta 2012. E-postkommunikation om vad som påverkar den juridiska svenskan i dag. November 2012. Translator vid Finlands riksdag, svenska byrån.
- Malmsten, Ann-Marie 2012. E-postkommunikation om vad som påverkar den juridiska svenskan i dag. November 2012. Lagstiftningsråd, laggranskningsenheten vid lagberedningsavdelningen, justitieministeriet.
- Mattsson, Anne-Marie och Kari Raunio 2014. Samtal om översättning av författningstext i dag och översättningsarbetet vid svenska byrån vid riksdagen. Chef och biträdande chef för svenska byrån vid riksdagen i Finland. Riksdagen 18.9.2014.
- Petrell, Katarina 2012. E-postkommunikation om vad som påverkar det svenska lagspråket i Finland i dag. November 2012. Chef för statsrådets translatorsbyrå.
- Petrell Katarina 2013b. Samtal om författningsöversättning och arbetsorganiseringen vid statsrådets translatorsbyrå. Chef för statsrådets translatorsbyrå. 23.4.2013.